

навчання, формування нових моделей взаємодії між викладачами та студентами, вчителями та учнями, а також екологічної освіти й культури. Водночас зазначені проблеми спрямовують на пошук нових освітніх практик, форм комунікації та способів адаптації системи освіти до постійно мінливих умов.

Література

1. Коперльос Р.Ю. Відношення «викладач-студент»: нелінійність взаємодії особистостей. *Філософія освіти*. 2021. т. 27, № 2, Київ. С. 138-147. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-2-9>

2. Chinoracky R., & Stalmasekova N. Ethical Problems in the Use of Artificial Intelligence by University Educators. *Education Sciences*, 2025. 15(10), 1322. <https://doi.org/10.3390/educsci15101322>

3. Koperlos R. Ecological education in postnonclassical rationality. *International Scientific Conference «The Days of Science of the Faculty of Philosophy –2023»*. Kyiv: Publishing center «Kyiv University», 2023. P. 165-168.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-651-8-38>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ

Корнієнко Максим Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

перший проректор

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила системну трансформацію умов функціонування освіти і науки. На відміну від криз мирного часу, воєнний стан формує комплекс взаємопов'язаних загроз: фізичне знищення освітньої та дослідницької інфраструктури, вимушене переміщення учасників освітнього процесу і науковців, переривання усталених освітніх траєкторій, цифрові та інформаційні ризики, втрату частини кадрового потенціалу, ускладнення міжнародної наукової комунікації та необхідність одночасного забезпечення безпеки, доступності й належної якості освіти. За таких умов стійкість освіти і науки набуває не лише

організаційного, а й виразного правового змісту та повинна розглядатися як складова національної стійкості, людського капіталу і спроможності держави до повоєнного відновлення.

Актуальність такого підходу підтверджується масштабом завданої шкоди. За даними UNESCO, станом на 29 липня 2026 р. в Україні пошкоджено або зруйновано 4650 закладів освіти, з яких 4227 пошкоджено та 423 зруйновано. Водночас результати п'ятої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA5) засвідчують, що сукупні збитки сектору освіти і науки оцінюються у 13,9 млрд дол. США, а потреби у відновленні та реконструкції на 2026–2035 рр. – у 33,5 млрд дол. США [1; 2]. Наведені показники свідчать, що питання стійкості вже не може зводитися до тимчасового пристосування освітнього процесу до повітряних тривог чи дистанційного формату. Йдеться про довгострокову модель правового та інституційного забезпечення безперервності освіти, науки й інновацій в умовах тривалих безпекових ризиків.

У правовому вимірі стійкість освіти і науки доцільно визначати як нормативно та інституційно забезпечену здатність системи освіти і наукової діяльності зберігати основні функції, гарантувати реалізацію права на освіту і свободи наукової творчості, адаптувати форми діяльності до кризових обставин, відновлювати порушені зв'язки та інфраструктуру, а також розвиватися відповідно до стратегічних цілей держави. Такий підхід дозволяє відмежувати стійкість від простого «виживання» системи: її зміст охоплює безперервність, адаптивність, безпеку, інституційну спроможність, цифрову захищеність, кадрову сталість та здатність до відновлення.

Конституційним фундаментом відповідного механізму виступають положення Конституції України про право кожного на освіту, свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості та обов'язок держави сприяти розвитку науки. В умовах воєнного стану об'єктивно змінюються способи реалізації окремих прав, однак сама природа державних позитивних зобов'язань у сфері освіти і науки не припиняється. Навпаки, високий рівень загроз потребує посилення організаційних і правових гарантій доступу до освітніх послуг, захисту учасників освітнього процесу, збереження результатів наукової діяльності та критичної дослідницької інфраструктури.

Першим стратегічним напрямом є формування безпечно орієнтованої моделі правового регулювання. Безпечне освітнє середовище має розглядатися не як допоміжна умова, а як передумова реалізації права на освіту. Відповідно, державна політика повинна поєднувати фізичну безпеку закладів, розвиток захисної інфраструктури, гнучкі режими організації навчання, алгоритми

реагування на надзвичайні ситуації та спеціальні рішення для прифронтових, деокупованих і переміщених закладів. Оновлена Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022–2032 роки та операційний план на 2025–2028 роки закономірно посилюють акцент на безпеці й стійкості освітнього процесу, модернізації укриттів, подоланні освітніх втрат та підтримці закладів у громадах, які найбільше постраждали від війни [3].

Другим напрямом є забезпечення цифрової стійкості. Масштабне застосування дистанційних технологій довело їх критичне значення для безперервності навчання, однак одночасно актуалізувало питання кібербезпеки, захисту персональних даних, академічної доброчесності, надійності цифрової ідентифікації та захисту інформаційних ресурсів університетів і наукових установ. У воєнний період освітня та наукова інформаційна інфраструктура може становити самостійний об'єкт кібератак і розвідувального інтересу. Тому цифровізація без належного режиму кіберзахисту створює додаткову вразливість. Правове регулювання має виходити з принципу *security by design* – безпека повинна інтегруватися у цифрові освітні й дослідницькі системи на етапі їх створення, а не лише після виникнення інцидентів.

Третім напрямом є збереження людського капіталу. Війна спричинила масштабне внутрішнє та зовнішнє переміщення здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників. Особливо небезпечним для науки є довготривалий відтік дослідників та руйнування сталих наукових колективів. UNESCO звертає увагу, що з 2014 р. понад 40 закладів вищої освіти або наукових установ були змушені повністю переміститися, а 29,4 % науково-дослідних установ України зазнали певної форми фізичного пошкодження [4]. Отже, правова політика має бути спрямована не лише на збереження робочих місць, а й на підтримку мобільності без втрати зв'язку з українською науковою системою, програми повернення дослідників, підтримку молодих учених, спільні міжнародні проекти та відновлення дослідницьких колективів.

Четвертий напрям стосується інституційної та фінансової стійкості. В умовах обмежених ресурсів фінансування освіти і науки має здійснюватися на основі стратегічного визначення пріоритетів, оцінювання результативності та потреб відновлення. Важливим кроком є визначення Урядом освіти і науки найбільшим сектором державних інвестицій на 2027–2029 рр.: середньостроковим планом передбачено 78,5 млрд грн, що має спрямовуватися на безпечне очне навчання, модернізацію інфраструктури, розвиток науки та людського капіталу [5]. Водночас сама наявність фінансування не гарантує стійкості. Необхідними є прозорі критерії розподілу ресурсів, пріоритетність

критично важливої інфраструктури, незалежний контроль результативності та поєднання бюджетного фінансування з міжнародними програмами.

П'ятим напрямом має стати формування правового механізму стійкості науки як окремого об'єкта державної політики. Наукова система відрізняється від освітньої тривалістю дослідницьких циклів, унікальністю обладнання, залежністю від міжнародної кооперації та високою вартістю втрати накопичених даних. Тому для наукових установ доцільно нормативно передбачати плани безперервності діяльності, резервне зберігання дослідницьких даних, механізми евакуації унікального обладнання, правові режими спільного використання інфраструктури, спрощені процедури участі у міжнародних програмах і спеціальні механізми підтримки досліджень, що мають значення для обороноздатності, економічної безпеки та відновлення держави.

Окремого значення набуває європейська інтеграція українського освітнього і дослідницького простору. В умовах війни вона виконує подвійну функцію: забезпечує доступ до ресурсів і дослідницьких мереж та водночас формує інституційні стандарти майбутньої моделі освіти і науки. Саме тому відновлення не повинно відтворювати довоснні організаційні недоліки. Стратегічно виправданим є принцип *build back better*: реконструкція має супроводжуватися модернізацією управління, цифрової інфраструктури, дослідницького обладнання, системи забезпечення якості та механізмів взаємодії університетів, науки, держави і бізнесу.

Не менш важливим є питання співвідношення автономії закладів освіти та централізованого антикризового управління. Воєнний стан об'єктивно потребує оперативних державних рішень, проте надмірна централізація може знижувати адаптивність системи. Саме університети та наукові установи найкраще оцінюють локальні ризики, кадрову ситуацію та можливості організації освітнього чи дослідницького процесу. Тому оптимальною є модель регульованої автономії: держава визначає обов'язкові стандарти безпеки, мінімальні гарантії прав і стратегічні пріоритети, тоді як конкретні організаційні рішення приймаються на інституційному рівні з урахуванням реальної безпекової ситуації.

Зазначене дозволяє сформулювати декілька стратегічних правових рішень. По-перше, категорію «стійкість системи освіти і науки» доцільно нормативно закріпити як міжгалузевий принцип державної політики. По-друге, для закладів вищої освіти та наукових установ доцільно запровадити обов'язкове планування безперервності діяльності з визначенням алгоритмів роботи за різних рівнів безпекової загрози. По-третє, цифрова трансформація повинна супроводжуватися

обов'язковими стандартами кіберстійкості, резервування даних і захисту критичних інформаційних ресурсів. По-четверте, державні програми відновлення мають містити вимірювані індикатори не лише фізичної реконструкції, а й відновлення кадрового, дослідницького та інноваційного потенціалу. По-п'яте, міжнародна підтримка повинна максимально інтегруватися у довгострокові національні пріоритети, а не функціонувати як сукупність ізольованих проєктів.

Отже, стійкість освіти і науки в умовах воєнного стану є комплексною правовою категорією, зміст якої охоплює здатність держави та відповідних інституцій гарантувати безперервність основних функцій, безпеку людини, доступність освіти, свободу наукової діяльності, захист інформаційних і матеріальних ресурсів та спроможність до відновлення і розвитку. Сучасна модель стійкості має будуватися на поєднанні правових гарантій, інституційної автономії, безпекового планування, цифрової захищеності, стабільного фінансування, підтримки людського капіталу та європейської інтеграції. У такому розумінні освіта і наука виступають не лише сферами, які потребують захисту від наслідків війни, а й самостійними чинниками національної стійкості, економічного відновлення та збереження інтелектуального потенціалу України.

Література

1. UNESCO. Rebuilding the foundations of peace in Ukraine. Damage and Victims. Дані станом на 29.07.2026: 4650 закладів освіти пошкоджено або зруйновано. URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine-war> (дата звернення: 25.08.2026).

2. Міністерство освіти і науки України. \$33.5 billion needed to restore Ukraine's education and science sectors: RDNA5 results. 24.02.2026. URL: <https://mon.gov.ua/en/news/335-billion-needed-to-restore-ukraines-education-and-science-sectors-rdna5-results> (дата звернення: 25.08.2026).

3. Кабінет Міністрів України. Уряд оновив Стратегію розвитку вищої освіти відповідно до викликів війни. 04.12.2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-onovyv-stratehiiu-rozvytku-vyshchoi-osvity-vidpovidno-do-vyklykiv-viiny> (дата звернення: 25.08.2026).

4. Lutsenko A., Lyman I., Nikolaiev Y., Riy G. Resilient Minds: The Unseen Struggles of Scientists in Wartime Ukraine. UNESCO, 2025. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/resilient-minds-unseen-struggles-scientists-wartime-ukraine> (дата звернення: 25.08.2026).

5. Кабінет Міністрів України. Government determines education and science as a priority area for public investment over the next three years. 18.06.2026. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/uriad-vyznachyv->

osvitu-i-nauku-priorytetnym-napriamom-derzhavnykh-investytsii-na-naiblyzhchi-try-roky (дата звернення: 25.08.2026).

6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.08.2026).

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.08.2026).

8. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 25.08.2026).

9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 25.08.2026).

10. Міністерство освіти і науки України. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Strategy.MON%202027.12.03_compressed.ENG.pdf (дата звернення: 25.08.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-651-8-39>

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коробка Олександра Всеволодівна

студентка 5 курсу факультету Прокуратури,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Збройна агресія російської федерації проти України перетворила освітнє середовище з простору безпеки на об'єкт безпосереднього ураження. За даними моніторингової платформи «Освіта під загрозою», станом на березень 2026 року в Україні пошкоджено 4 505 закладів освіти, з яких 412 зруйновано повністю [10]. Ці цифри відображають не лише масштаб матеріальних втрат, а й системну загрозу реалізації одного з основоположних прав людини. За таких обставин право на освіту втрачає ознаки суто «програмного» соціального права і потребує дієвих юрисдикційних механізмів захисту, серед яких особливе місце посідає діяльність органів прокуратури.